

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ПОППЕР Леся Вікторівна

УДК 329.7:1321.035

**ЕКОЛОГІЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТ
І СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ**

Спеціальність: 23.00.03 – політична культура та ідеологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова

Науковий керівник –

доктор політичних наук, професор
НОВАКОВА Олена Вікторівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
ДЕНИСЮК Світлана Георгіївна,
Вінницький національний технічний
університет, професор кафедри
суспільно-політичних наук;

кандидат політичних наук, доцент
БУЛЬБЕНЮК Світлана Степанівна,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
доцент кафедри політичних технологій.

Захист відбудеться 29 жовтня 2019 року о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 26 вересня 2019 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Я. ВОЛЯНЮК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення феномену екологізму як різновиду сучасного світогляду й ідеології, водночас явища суспільно-політичної практики епохи постіндустріалізму, виникнення якого пов'язано з «надломом» динаміки і напрямку цивілізаційного розвитку людства на довгострокову перспективу. На початку III тисячоліття стало очевидним, що збереження традиційних стереотипів і орієнтацій, не забезпечуючи конструктивного функціонування цивілізації, ставить під загрозу врівноваженість соціоприродних систем. Суперечності між можливостями задоволення матеріально-енергетичних потреб зростаючого народонаселення й обмеженими можливостями природних екосистем до самовідновлення набуло деградаційних змін біосфери. Ставши «геологічною силою» (В. Вернадський) природоперетворююча діяльність людини набула небаченого розмаху і фактично поставила сучасну цивілізацію на межу знищення. Отже проблеми економічні, виробничі, технологічні стають політичними.

Екологічна криза, яка згідно з Ріо-де-Жанейрською (1992 р.), Кіотською (1997 р.), Йоганнесбургською (2002 р.) та іншими міжнародними тематичними конференціями віднесена до глобальних, актуалізує пошук науково обґрунтованої стратегії зміни вектора економічного розвитку на екологічний, споживацької системи цінностей на моральний екологічний імператив виживання. Розуміння і відповідальність за майбутнє, «етики благоговіння перед життям» (А. Швейцер), принцип гуманності відношення до навколишнього природного середовища тепер лежить не тільки на вчених, політиках, але й на громадянській відповідальності кожного з людей. Таке положення дозволяє довести факт наукової легітимності екологізму як сучасного суспільно-політичного явища та визнати потребу в його розвитку для соціально-політичної практики. Екологізм і виникає саме як рух небайдужих, як громадський рух, набуваючи з часом ідеологічного відтінку й політичної сили.

Відомими є наукові праці М. Абіха, Р. Аллена, Б. Девола, Д. Габора, І. Коломбо, Е. Ласло, М. Медоуза, М. Месаровича, Е. Пестеля, П. Тейяр де Шардена, Дж. Форреста та ін., в яких здійснено обґрунтування світоглядницького контексту екологізму; аналіз його основних форм (Е. Гертнер, А. Гора, О. Джарині, Р. Дюбо, К. Паавер, Я. Тінберген, Б. Уорд, Г. Хефлінг та ін.). В Україні перевага у виокремленні екологізму здебільшого надається історичним (С. Аврамова, О. Васюта, О. Салтовський, С. Серета, А. Сіленко, В. Шибко та ін.), філософським (А. Єрмоленко, Т. Гардашук, В. Деркач, М. Кисельов, В. Крисаченко, Г. Марушевський та ін.) та економічним (М. Голубець, С. Дорогунцов, Д. Колотило, В. Кучерявий, І. Яремчик та ін.) підходам. Натомість зростає потреба досліджень, які передбачали б політичні механізми розв'язання екологічних проблем. Таких напрацювань обмаль, за виключенням соціологічних досліджень, присвячених природоохоронним рухам (Є. Головаха, О. Голубуцький, Н. Паніна, Н. Пасько, О. Стегній, О. Шевчук, О. О. Шубіна та ін.). Необхідність узагальнення

теоретичних напрацювань з проблематики екологізму як суспільно-політичного руху, сучасної форми ідеології постіндустріального суспільства, як нової соціально-політичної парадигми, здатної забезпечити нормальне існування людини у співробітництві з природою, й визначило тему дослідження, актуалізувало політологічний пошук у цій царині.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах наукової теми кафедри політичних наук «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії», що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт НПУ імені М. П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 26 грудня 2013 р.).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 22 лютого 2014 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є комплексний політологічний аналіз екологізму як сучасної політико-ідеологічної системи. Зазначена мета зумовила реалізацію таких завдань:

- проаналізувати основні наукові підходи до визначення поняття і сутності екологізму як сучасної політико-ідеологічної системи;
- дослідити структурно-функціональні характеристики ідеології екологізму;
- розкрити сутність і зміст системи екологічних цінностей та охарактеризувати політичну константу ідеології екологізму;
- визначити місце і роль екологізму в контексті політичного знання і політики екологічного модерну постіндустріального суспільства;
- з'ясувати причини виникнення та особливості інституціоналізації екологістських рухів в країнах Європи, зокрема й в Україні;
- узагальнити вплив екологічних цінностей на вироблення дієвої екологічної політики.

Об'єктом дослідження є політико-ідеологічні системи та рухи сучасності.

Предметом дослідження є екологізм як ідеологічний конструкт і суспільно-політичний рух.

Методологічні основи дослідження. У процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових, філософських та спеціальних методів політичної науки, комплекс наукових підходів, які відповідають меті та завданням наукової роботи.

Принцип об'єктивності дозволив неупереджено проаналізувати наукові доробки дослідників екологізму, сприяв використанню статистичних даних, матеріалів наукових конференцій. Також визначили загальну логіку дослідження принципи науковості, системності, плюралізму, історизму.

Діалектичний метод дозволив показати взаємозв'язок та взаємообумовленість політологічного знання і політики екологічного модерну постіндустріального суспільства. *Компаративний метод* дав можливість порівняти структурно-функціональні характеристики ідеології екологізму з

класичними ідеологіями. *Прогностичний метод* був застосований при обґрунтуванні впливів цінностей екологізму у виробленні державної екологічної політики. *Системний та аксіологічний підходи* сприяли поглибленому розумінні змісту екологічної ідеології як національної екополітичної метадоктрини, комплексному аналізу ціннісних основ екологізму. *Інституціональний підхід* був покладений в основу розгляду ролі екологічних рухів у проведенні політико-ідеологічних доктрин. Логічним доповненням до попереднього підходу став *функціональний підхід*, який дозволив охарактеризувати практичну діяльність та завдання основних суб'єктів екологічної політики в контексті забезпечення екологічної безпеки України.

Емпірична основа дослідження складає аналіз текстів законів України та постанов виконавчої органів влади щодо формування екологічної політики та статутів екологічних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним політологічним дослідженням феномену екологізму як системоутворюючої політико-ідеологічної складової забезпечення актуального та ефективного політичного курсу української держави. У процесі наукової розвідки були здобуті результати, новизна яких конкретизується у таких положеннях.

Вперше:

- визначено основні теоретико-методологічні підходи до розуміння феномену екологізму, як явища полісистемного. Екологізм постає як об'єктивно зумовлена новітня парадигма розвитку, альтернативна постматеріалізму, як квінтесенція провідних ідей, теорій, концепцій сучасної цивілізації. У більш вузькому розумінні – як екологічне судження, поняття похідне від екології, її сучасна світоглядна й політико-ідеологічна надбудова, яка ставить у найбільш актуалізованому вигляді проблему взаємовідносин суспільства і природи, є свого роду «моральним компасом», що має вказати людству шлях до збереження планети. У цьому розумінні екологізм визначається категорією «ідеологія»;

- сформульовано структурно-функціональні характеристики ідеології екологізму. Виявлено, що їй притаманні такі компоненти: конкретно-екологічне знання (розглядає проблеми взаємовідносин суспільства і природи); філософська теорія (акцентує увагу на «глибинній екології», яку цікавлять ті особисті настрої, цінності, естетичні та моральні переконання, які не служать принципам утилітаризму й раціоналізму); політична теорія (переведення загально-філософських настанов в операційні поняття політики, впровадження екологічних цінностей у соціальну практику); економічна теорія (виходить з екологічно орієнтованого розвитку, де економічним є лише те, що є екологічним, а водночас – це і зміна моральної парадигми розвитку); екологічний футуралізм (використання сценарного методу уяви майбутнього, гармонійного людино-природного середовища).

Уточнено:

- сутнісні характеристики політичної константи ідеології екологізму як транснаціональної метадоктрини. Екологічна ідеологія повинна відповідати загальнолюдським цілям, цінностям й інтересам, бути ідеологією відкритого й інтегрального типу, раціональною, прагматичною; зорієнтованою на співробітництво з усіма соціальними, політичними і конфесійними силами. Пріоритетом екоідеології є відхід від технократичних імперативів виробництва і споживання, орієнтація на цінності збереження навколишнього природного середовища. Проаналізовано ціннісні засади розвитку та функціонування екологічних рухів. Серед них виявлено дві пріоритетні групи ідей. Це ідеї «екологічного імперативу» («екологічного гуманізму», «біоетики» чи «етики життя», «інвайроменталізму» тощо), результатом формування якого стане свідомо «екологічна людина». Друга група ідей відображає принцип гармонійного співіснування суспільства і природи, їх спільна коеволюція, із забезпеченням пріоритетів безпеки, здоров'я і добробуту. Це ідея «сталого людського розвитку»;

- розуміння прикметних рис сучасності, зокрема збільшення значимості екологічної компоненти в ході прийняття будь-яких політичних рішень. Процес екологізації рішень пов'язаний з багатьма факторами: рівень екологізації свідомості та структура ціннісних пріоритетів, зокрема місце в ній такої цінності як «якість життя»; рівень і обсяг соціальної бази екологічного руху; ступінь і якість екологічного інформування населення; місце соціального статусу гуманітарного знання в суспільстві. На локальному рівні цей процес поєднувався з такими умовами: специфіка ідеології, економіки, структура влади і управління; соціальна структура; культурні традиції; рівень розвитку технологій; ставлення різних категорій населення до екологічних проблем; міжнародне співробітництво.

Отримало подальшого розвитку:

- дослідження екологічного руху як носія і провідника ідеології екологізму. Феномен виникнення екологічних рухів на Заході пов'язаний з такими чинниками як: зростання наукових знань з екологічної проблематики, інтенсивне висвітлення в мас-медіа екологічних інцидентів, загальне посилення соціальної активності нових соціальних рухів за громадянські права, антивоєнні акції, виступи за права студентів тощо. З'ясовано, що сучасний екологічний рух не набув в Україні суспільної підтримки, адекватної гостроті проблеми екологічної безпеки умов життя. Виокремлено три головні перешкоди цьому: загальний низький рівень екологічної масової свідомості, тиск матеріальних проблем для більшості населення та недоліки системи інформування громадськості щодо актуальних екологічних проблем;

- висновок про те, що цінності екологізму знаходять розуміння у владно-управлінській еліті сучасної України, однак соціально-економічна криза суттєво стримує їх матеріалізацію. Вплив екологізму на державотворчий процес в сучасній Україні виявляється у: визнанні екологічного імператива як одного з основних пріоритетів політики держави; специфікації екологічної політики як

однієї з провідних функцій сучасної держави; сприймання положень політичної теорії екологізму як певного соціально-політичного орієнтуру в розбудові сучасної держави.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів обумовлене сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки, практичні пропозиції можуть бути застосовані:

у науково-дослідницькій роботі – для подальшого наукового осмислення феномена екологізму як постмодерної політичної ідеології та її ролі у виробленні дієвої державної екополітики, відновленні територіальної цілісності нашої держави, утвердженні демократичних світоглядних цінностей громадян;

у законотворчій та політичній діяльності – як теоретичний матеріал для підготовки та прийняття нормативно-правових актів з питань екологічної політики й екологічної безпеки України, а також для формування науково обґрунтованої позиції політичних суб'єктів з вищезазначених проблем;

у навчальному процесі – при розробці відповідних спецкурсів та окремих тем з політології, права, конфліктології; при підготовці розділів підручників та навчальних посібників з політичних наук; при читанні лекцій та проведенні практичних занять; у науково-дослідницькій роботі аспірантів, магістрів та студентів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій презентовано вирішення конкретного наукового завдання щодо значущості феномену екологізму як політико-ідеологічної складової забезпечення, вироблення і здійснення дієвої екологічної політики України. Наукові результати дисертації отримані авторкою самостійно, всі опубліковані праці за темою дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації обговорювались на засіданнях і наукових семінарах кафедри політичних наук, публічного управління та адміністрування Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Концептуальні ідеї та положення дослідження пройшли апробацію на таких наукових конференціях: Міжнародних наукових конференціях «Дні науки філософського факультету–2013; –2014» (м. Київ, 2013 р.; 2014 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ціннісний вимір політичної діяльності: політичні реалії та ілюзії в сучасному українському суспільстві» (м. Херсон, 2013 р.); I (V), IV (VIII) Міжнародних науково-практичних конференціях «Ціннісний вимір політичної діяльності: західно-східний вектор сучасної української політики» (м. Херсон, 2014 р.; 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладені у 15 публікаціях, з яких 9 опубліковано у періодичних наукових фахових виданнях з політичних наук, 1 стаття за напрямком дисертації у науковому періодичному виданні іншої держави, 5 тезах виступів на наукових конференціях.

Структура та обсяг дослідження. Дисертація складається із вступу, анотацій, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних

джерел (220 найменувань), 2 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінок, з яких основного тексту – 161 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовується актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх практичну значимість, наводяться відомості про їх апробацію та публікацію.

У **першому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження феномену екологізму»** – проведено аналіз наукової літератури та категоріального апарату з проблематики дослідження, здійснена політологічна рефлексія феномену екологізму як ідеології постмодерну, проаналізовано його сутність та структурно-функціональні характеристики.

У **підрозділі 1.1. – «Екологізм як сучасна політико-ідеологічна система»** – здійснено політологічний аналіз феномену екологізму як явища полісистемного, уточнено його базові характеристики та визначено основні теоретико-методологічні інтерпретації цього поняття.

Зазначається, що генеза екологізму пов'язана з усвідомленням глобальних екологічних прогнозів, завдячуючи, перш за все, науковим доповідям Римського клубу і подальшим вибуховим протестним соціальним рухом громадськості (70-ті роки ХХ ст.). Теоретичними джерелами екологізму стали наукові доробки В. Дам'є, Ж. Дорста, Б. Коммонера, К. Макса, С. Оуена, Т. Розака, Е. Фрома, Г. Хейфлінга, А. Швейцара, В. Шумахера та ін. Обґрунтування світоглядницького контексту екологізму знаходимо в працях Б. Гаврилишина, А. Гора, Б. Деволла, Дж. Мандера, А. Наеса, Д. Медоуза, А. Печчеї, Д. Формена та ін.

Серед вітчизняних дослідників перевага у розгляді екологізму традиційно віддається загальноінформативному й історичному підходам (С. Аврамова, В. Литвин, С. Серета, Б. Скляренко, В. Шибко та ін.). Щоправда, останнім часом ситуація змінюється тенденцією переходу від описовості до філософської оцінки суті екологізму (Т. Гардашук, В. Крисаченко, Г. Марушевський, А. Толстоухов та ін.). Зростає й число праць, присвячених природоохоронним рухам (О. Андрос, Є. Головаха, О. Голобуцький, Я. Павловський, Н. Паніна, Н. Пасько, О. Стегній, О. Шевчук, О. Шубінін та ін.). Та все ж, і досі відсутні фундаментальні політологічні роботи з екологізму.

Аналізуючи підходи до співвідношення понять «екологія» й «екологізм», стверджується, що цей зв'язок не є простим лінійним, а саме: екологія – це систематизоване знання про живе, тобто це сфера науки, екологізм же охоплює частково і сферу наукового (екологічного) знання і частково сферу позанаукового знання, яким є досвід, інтуїція, віра, світогляд, культура загалом (Т. Гардашук). Екологізм стає свого роду «моральним компасом», вказуючи на єдино можливий напрям до загального здоров'я й добробуту через універсальну

гармонію і взаємозв'язок, через утвердження нової моральної парадигми – «економічним є лише екологічне».

З'ясовано, що сучасний екологізм співставний з ідеологією, оскільки становить відповідну «систему цінностей, сукупність ідей, уявлень, поглядів і переконань, призначених об'єднувати людей заради спільного життя і спільних дій» (В. Лісовий). Дійсно, ідеологія, якщо абстрагуватись від її конкретної форми, ступеню деталізації, засобів аргументації і т. ін., є консолідуючим нормативним образом суспільства, як особливий зріз свідомості, що, виявляючи прихильність людей певним цінностям й інтересам, орієнтує на дію з їх реалізації (А. Шафф).

Зазначається, що екологізм, репрезентуючи нову соціально-економічну природоошадну парадигму, парадигму епохи постмодерну, є альтернативною ідеологією класичним ідеологіям (консерватизм, лібералізм, соціалізм тощо), що зросли на ґрунті, все ще домінуючої, природоруйнівної парадигми. Водночас, з'ясовуючи суттєві відмінності екологічної ідеології від класичних, зазначається, що екологізм – явище полісистемне, характеризується наявністю різноманітних течій і рухів, об'єднаних спільними ідеями безперечного визнання самоцінності природи, а відтак – необхідності ґрунтовних (світоглядних, політичних, економічних і технологічних) змін у взаєминах з нею. Екологізм, рішуче позбавляючись від «жорстких» теоретичних залежностей постіндустріальних доктрин і хаотичних проявів громадської активності екологів, мобільно розвивається у наукову доктрину, у цілісну логічно вибудовану теорію.

Підсумовується, що поява екологізму як світоглядно-ідеологічної системи, заснованої на постулатах єдності у відстоюванні визначального права людини – жити у здоровому природному середовищі, закономірна і, враховуючи рівень екологічного забруднення всіх природних екосистем (атмосфери, гідросфери, літосфери й біосфери) – вкрай необхідна. Однак, визначити екологізм лише як ідеологію означало б свідомо його обмежити, адже він дещо ширше й змістовніше. Екологізм стає новою соціально-політичною парадигмою, «осьовою ідеєю цивілізації» (С. Саханенко), здатною забезпечити нормальне існування людини у співробітництві з природою.

У *підрозділі 1.2. – «Структурно-функціональна характеристика ідеології екологізму»* – комплексно проаналізовано основні компоненти ідеології екологізму.

Досліджено, що структурно-функціональну характеристику ідеології екологізму становлять такі її компоненти:

- *конкретно-екологічне знання* як вихідний пункт цієї ідеології, увесь зміст якої сформувався на вивченні реалій проблеми взаємовідносин суспільства і природи у їхніх біо- і геоаспектах. Наукові доробки Р. Аллена, В. Вернадського, У. Дугласа, Ю. Одума, Ф. Сен-Марка, А. Урсула, Т. де Шардена, А. Швейцара, Ю. Шеляг-Сосонко та ін. засвідчують про природні межі перетворення існуючих екосистем, за якими починаються незворотні зміни їх функціональних характеристик;

- *філософська теорія*. Її характерною ознакою первинно була відмова від намагання створити завершену систему знань, дати абсолютну істину в «останній інстанції». Засадничою філософської теорії екологізму є концепція «глибинної екології» (Д. Дивол, А. Наес, Дж. Сешен, В. Хьосле), тобто ставити глибокі питання, дізнаватись «чому» і «як», з'ясовувати настрої, цінності, переконання, які не служать принципам утилітаризму й раціоналізму (В. Акопян, С. Волковинський, А. Єрмоленко, Ф. Канак, М. Кисельов, С. Кримський, В. Лук'янець, Г. Ярчук та ін.);

- *політична теорія*. Загальнофілософські настанови стали переводитись в операційні поняття політики, оскільки «засоби» виступають як операційні поняття «мети». Переведення цінностей екологізму на мову політичної теорії та соціальної практики сприяло поглибленню усвідомлення реального екологічного стану, з'ясування його причин і, нарешті, створенню концептуального образу оптимального, «екологічно виправданого» політичного режиму. Політична теорія екологізму поставила питання про нове усвідомлення поняття «влада», про політичну екологію й про екологізацію політики (В. Веснін, О. Базалук, Л. Гінцберг, А. Качинський, С. Крутько, О. Салтовський та ін.);

- *економічна теорія екологізму* історично й концептуально так тісно пов'язана з політичними ідеями, що без них вона не може бути ані зрозуміла, ані науково висловлена. Однак, контури майбутньої економічної структури вимальовуються неоднозначно. Біля витоків створення образу майбутньої екологічної економіки стояли великі інтелектуальні сили, зокрема основні ідеї нового типу економіки сконцентровані у доробках Римського клубу, лондонського Фонду нової економіки, шведського Фонду Дага Хаммерс-колда, маніфесті англійських екологів «Проект виживання», у наукових працях Е. Шумахера, А. Тоффлера, Т. Розака й ін. Визначились й основні тенденції в осмисленні перспектив нової економіки, найбільш значні з яких орієнтовані на нульове економічне зростання, органічне зростання й екофільну стратегію інтенсифікації (С. Генсерук, М. Голубець, С. Дорогунцов, Л. Клименко, Д. Колотило, В. Кучерявий, І. Яремчик та ін.);

- *футуристські моделі*. Здебільшого вони є складовою політичної й економічної теорій екологізму, в яких автори, використовуючи сформульований ще А. Тоффлером «сценарний метод уяви майбутнього», представляють різні варіанти – від песимістичних до оптимістичних. Найбільш яскраві його описи подані в працях Д. Бреуна, Е. Дамманна, В. Офалза, Ч. Рейча, А. Тоффлера, Д. Шварца. З'являються поодинокі почини й вітчизняних авторів (В. Деркач, О. Стегній).

У другому розділі – «**Політична константа ідеології екологізму**» – досліджено складові екологізму як нової екологічної ідеології та продемонстровано зростання значимості політекологічного знання в процесі прийняття управлінських рішень.

У *підрозділі 2.1. – «Екологічна ідеологія як транснаціональна екополітична метадоктрина»* – аналізуються сутнісні характеристики політичної константи ідеології екологізму та її покликання.

Структурно-функціональна характеристика ідеології екологізму доповнюється аналізом основних позаідеологічних підходів. Таких підходів пропонується виділити три.

Перший підхід поєднує в собі різні політекономічні теорії: *консерватизму*, згідно з яким екологічні проблеми цілком можливо розв'язати за допомогою модернізації механізму вільного підприємництва (П. Самуельсон, Е. Мішен та ін.); *неолібералізму* – вимога глибоких, радикальних змін як у структурі фундаментальних економічних теорій, так і практиці політико-законодавчого регулювання суспільства загалом (Д. Гелбрейту, Б. Коммонер та ін.). Між цими крайніми позиціями знаходиться широкий спектр реформістських концепцій.

Другий підхід – ціннісний, морально-етичний, згідно з яким існуючі тенденції економічного росту сприяють марнотратству «як моральних, так і фізичних ресурсів» (Д. Медоуз). Серед прихильників такого підходу зазначено О. Леопольда з його «Етикою землі», Дж. Лавлока з «Геєю як божественною Землею», і Л. Уайта, що закликав «зірвати з людини вінець царственої величі» й установити так звану «демократію всього живого». Однак подібна точка зору не для усіх є переконливою. Ставиться питання про формування у свідомості особливого рівня «глибшого, аніж его-свідомість», чи альтруїстичного «Я», відкритого світові та не прагнучого ним опанувати заради цілей самоствердження. Йдеться не тільки про відкритість людського «Я» до всього природного, але й про злиття особистого екологічно пробудженого неегоцентричного «Я» з деяким «внутрішнім Я самої природи». Такий підхід Д. Дивола і Дж. Сешена, якому вони дали назву «глибинної екології», де антропоцентризм західної раціоналістичної культури пропонується перебороти шляхом своєрідного екологічного трансперсоналізму. Останній повинен породити новий («глибинно-екологічний») тип мудрості, що назвали екософією, яка втілює екологічну гармонію та рівновагу.

Третій підхід – політичний, різноспрямований, серед якого виокремлено:

- 1) *традиціоналістський* – пропонується залишити проблеми виживання майбутнім поколінням, а в цей час обмежитися раціональним природокористуванням, заради «цінностей, що вище природи» (В. Соколов);
- 2) *русоїський* – назад до природи, припинити технічний прогрес, відмовитися від споживання невідновлювальних джерел енергії;
- 3) *забезпечити комфорт «золотому мільярдові»* (З. Шиндлер);
- 4) *створити величезні заповідники* (Ю. Одум і його послідовники);
- 5) *створити штучну біосферу* (Г. Заварзін);
- 6) *рівноважне природокористування* (Е. Морен).

Аналізуючи перераховані вище підходи і точки зору, робиться висновок: усвідомлення кількісних обмежень можливостей природного середовища і наслідків підвищення їхнього граничного рівня є відправним пунктом виникнення нових форм мислення, що повинні привести до ґрунтового

перегляду існуючих зразків екологічної поведінки. Актуальною є необхідність утвердження екологізму як системноекологічного, ціннісного стилю мислення. Це досить нове явище, що набуло глобального значення тільки в останні роки і має всі шанси стати одним із головних проблемних напрямків, якими буде зайняте людство в ХХІ ст.

У *підрозділі 2.2. – «Екологізм в контексті політологічного знання і політики екологічної модернізації постіндустріального суспільства»* – досліджується роль екологічного знання у прийнятті політичних рішень в сучасному суспільстві.

Сучасний етап розвитку України та світосистеми загалом характеризується різким погіршенням всіх природних екосистем: атмосфери, гідросфери, літосфери і біосфери. Передусім на порядку денному екологічні потреби людини, тобто об'єктивно існуючі потреби особистості, групи, суспільства у чистому, здоровому і сприятливому природному середовищі, що забезпечує біологічний ритм життя. Фактично умовою задоволення такої потреби є наявність відповідності якості середовища перебування і помешкання. Однак, соціальні умови задоволення екологічних потреб нерідко прямо протилежні тим, що потрібні для задоволення інших матеріальних потреб. Пояснюється це тим, що основною умовою задоволення зростаючих «традиційних» потреб є збільшення національного доходу за принципом «чим більше, тим краще», що спирається на зростання матеріального виробництва, нарощування обсягів продукції. Наслідком спроб задоволення стрімко зростаючого кола потреб є небажані й навіть небезпечні зміни в природному середовищі, які позначаються на соціальному самопочутті і здоров'ї величезних мас людей. Це приводить до того, що екологічні проблеми перетворюються в політичні (К. Майер-Абіх).

Акцентується, що у сучасному суспільстві «традиційні» матеріальні потреби (інтереси), що склалися протягом всієї історії розвитку людства, у випадку їхнього зіткнення з іншими типами інтересів і, насамперед екологічними, можуть слугувати базою для радикалізації настроїв у суспільстві. Екологізація соціокультурного, політичного й економічного життя суспільства вимагає відповідних змін у природі самої людини, її переходу до іншої системи цінностей. Зіткнення діаметрально протилежних ціннісних орієнтирів робить неминучим конфлікт (соціальний, політичний) між суспільством і державою, окремими соціальними групами. Узгоджувальним механізмом соціальних та екологічних цілей суспільства стала екологічна політика (Ф. Канак, М. Кисельов, М. Хилько).

Зауважується, що екополітика є дворівневим поняттям. З одного боку, це стратегії політичної системи загалом, що пов'язані, перш за все, з екобезпекою людини і держави, а з іншого боку – стратегії окремих її компонентів, інститутів громадянського суспільства і певних людей, що пов'язані з екоконкурентною боротьбою в ситуації існуючих або змінних владно-ієрархічних відносин у сфері природокористування. Свої стратегії, нерідко діаметрально протилежні, мають політичні партії, громадські рухи, окремі

індивіди, господарюючі суб'єкти, держава, транснаціональні корпорації (суб'єкти політики). В основі цих стратегій лежить інтерес і можливість максимального доступу до екологічних благ. Розрізняють також дві сторони екологічної політики: нормотворчість, прийняття рішень і власне екополітичний процес, тобто боротьба різних соціальних сил, зіткнення ідеологій й інтересів, пов'язаних з реалізацією тих чи інших екоінтересів. Аналізуються екологічні функції держави в рамках екологічної модернізації (Й. Хубер, У. Мол, Е. Норт та ін.).

У третьому розділі – **«Політична інституціоналізація екологізму в сучасному суспільстві»** – досліджуються практичні кроки по втіленню екологічної ідеології в практику повсякденного життя як на рівні громадських рухів так і на рівні державних органів влади.

У *підрозділі 3.1. – «Екологічний рух як носій і провідник ідеології екологізму»* – розкрито особливості зародження та тактики дій сучасного «руху зелених».

З'ясовано, що сучасний «зелений» рух як явище соціального життя міжнародної спільноти пройшов на своєму шляху три стадії розвитку. На першій (природоохоронній) його прихильники ставили за мету створення національних парків, заповідників незайманої людиною природи, здійснення заходів щодо максимального збереження природної спадщини. На другій стадії (захисту середовища) розроблялися активні заходи, які допомагали зберегти природні багатства ландшафту (гори, ліси, водні об'єкти). На третій стадії, власне екологічній, «зелений» рух виступив ініціатором формування активної екологічної політики, спрямованої на економічні, соціальні та культурні зміни, необхідні для виживання людства і збереження природи. Після 1980 р. екологічний рух вступив у нову стадію – «демократії безпосередньої участі» (В. Костайн та Дж. Лестер).

Зазначається, що дослідники доквілля пояснюють феномен виникнення екологічних рухів на Заході такими чинниками як: зростання наукових знань з екологічної проблематики; інтенсивне висвітлення в мас-медіа різних інцидентів, пов'язаних з забрудненням природного доквілля; швидке поширення популярності відпочинку на природі, що сприяло безпосередньому контакту з природою, якій загрожує забруднення; загальне посилення соціальної активності в другій половині ХХ ст., яке стимулювали нові соціальні рухи за громадянські права. Своєрідною Біблією для поширення екологічного руху стала книга «Мовчазна весна» Р. Карсона, в якій вперше було звернуто увагу на небезпеку для здоров'я людей і тварин використання у сільському господарстві пестицидів.

Обґрунтовується, що екологічний рух набув інституціоналізації, що пов'язано зі становленням широкої мережі неурядових національних і міжнародних екологічних організацій (таких як Клуб «Сьєрра»), створенням партій «зелених», активною їх участю в проектах «альтернативної» глобалізації, у «популярному бомбізмі споживацтва» (П. Ерліх, Г. Хардін), входженням їх в Європарламент, коаліційні уряди ряду країн Європи

(Ф. Баттел). Екологічні проблеми нині інституціоналізуються не тільки через відповідні державні закони та організації, а й екологічне виховання на рівні шкіл, середніх і вищих навчальних закладів, через появу в органах масової інформації кореспондентів та оглядачів, які пишуть на екологічні теми, а також через розвиток достатньо добре фінансованих та інституціоналізованих напрямів наукових екологічних досліджень в розвинених країнах Заходу.

Аналіз організаційної структури екологічного руху дає змогу говорити, що цей рух за останні роки досягнув високого рівня професіоналізації. Якщо порівняти з організаціями інших соціальних рухів, то екологічний рух значно більшою мірою є інституціоналізованим і нерідко має сприятливий доступ до політичних каналів прийняття рішень. Екологічний рух це своєрідний «авангард у побудові нового суспільства» (Д. Бродбент, П. Мохай), чи «експериментальні майданчики» (К.Хетерінгтон), де нові види соціальної ідентичності можуть пройти апробацію.

Окрема увага приділяється українським контекстам проблематики. Партія Зелених України досягла значного політичного успіху на виборах 1998 р. до Верховної Ради й уперше дістала статус парламентської партії. Однак екологічний рух навколо неї фактично не згуртувався; більше того, окреслилися доволі чіткі контури політичного протистояння з іншими політичними силами за вплив на екологічну спільноту.

Відсутність реальних результатів у екологічній сфері (навіть у наймасовіших екологічних організаціях України – «Зелений Світ», «Еко-право», «МАМА-86», «Всеукраїнська екологічна ліга») породила песимізм громадськості щодо покращення стану природного довкілля. Після певних періодів всплеску активності екологічний рух втрачає масову підтримку у вигляді громадських ініціатив, натомість його соціальна база відчутно політизувалася, поповнивши лави численних новоутворених політичних партій. Та все ж, екологічний рух в Україні і донині залишається чи не єдиним провідником альтернативної (до державної) урівноваженої екологоекономічної політики.

У підрозділі 3.2. – «Цінності екологізму як чинник вироблення державної політики сучасної України» – розглядається і переосмислюється роль та місце екологічного сегменту в процесах глибинної реконструкції структур і функцій політичної системи України.

Зазначається, що екологічні цінності безпосередньо впливають на всі гілки державної влади. В найбільш яскравому вигляді це виявляється при аналізі структури законодавчої і виконавчої влади, оскільки керівництво України спирається переважно на законодавчі і адміністративні заходи, що регламентують використання ресурсів навколишнього середовища, включаючи накладення своєрідного «табу» на екологічно небезпечні методи господарчої практики і впровадження гранично допустимих норм забруднення середовища. Однак законодавча й виконавча влада в Україні останнім часом малоефективна. Не є винятком при ньому й регулювання в галузі навколишнього середовища, оскільки більшість прийнятих у цій сфері законів мала далеко не рівномірні

наслідки, при їхній допомозі ефективна національна система врегулювання проблеми забруднення середовища не була досягнута.

Акцентується увага на тому, що втілення ряду положень економічної теорії екологізму в розробці державних програм перебудови народного господарства виявляється у визнанні необхідності докорінної зміни характеру виробничих відносин з точки зору їхніх екологічних наслідків, а саме – важливості й необхідності запровадження передових ресурсозберігаючих, наукоємних, енергоощадливих, екологічно безпечних технологій. Важливу роль в цьому може відіграти децентралізація економічного і всього господарського життя, поєднання ринкових і адміністративних важелів, запровадження як суворої системи контролю, спостережень, примусу і покарань (штрафів) за завдану шкоду довкіллю і здоров'ю мешканців, так і виважених стимулюючих податків у природоохоронній діяльності підприємств і організацій, створення економічних умов для самореалізації особистості, забезпечення соціальної спрямованості економіки.

Резюмується, що проведення доцільної екологічної політики залежить від правильного її ідеологічного обґрунтування, які й задають загальні передумови формуванню концепції екологічної перебудови суспільства, зміни моральної парадигми розвитку суспільства, утвердження нового принципу життєдіяльності: «економічним є лише те, що є екологічним». На жаль, екологічна політика сучасної України значною мірою пов'язана зі сучасною фінансово-економічною кризою, а тому ще багато в чому носить обмежений характер. Та все ж, екологічна криза, що вразила Україну, залишає сподівання, що український варіант екологізму, як ідеології та практики постмодерну, специфічної державної політики, має значні перспективи.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз екологізму як сучасної політико-ідеологічної системи та визначення його ролі у сприянні вироблення сучасної державної екологічної політики. Головні наукові й практичні результати дослідження є такими:

1. Розглядаючи питання про статус екологізму в системі політичних категорій, особлива увага приділяється аналізу таких базових категорій як «екологія», «інвайронменталізм», «екологічний рух», «екологічна політика» тощо. Підкреслюється, що за відносно нетривалу історію існування термін «екологія» докорінно змінив зміст. Попри свій початковий природно-науковий сенс, він набув політичного відтінку. Виникнувши на підставі поєднання, синтезу природознавства і суспільствознавства, екологія відтак надає радикальний зворотний вплив не лише на них, але й на формування системи поглядів, ідеологічних підходів, естетичних настанов й орієнтацій. Однак, відзначаючи тісний взаємозв'язок між екологією й екологізмом, цілком правомірно застерегти від ототожнення цих понять, наголошуючи, що екологія – це насамперед наука, яка досліджує, об'єктивує життя на Землі у формі знань

із позицій зовнішнього спостерігача, тоді як екологізм охоплює взаємозв'язки і взаємовідповідність між людським суб'єктом і біосферою як безпосереднє переживання цих зв'язків зсередини, як певна характеристика людської екзистенції, її світогляду, як сучасна політико-екологічна надбудова екології.

2. Системотворчою ознакою екологізму, його загальною якісною особливістю є характеристика його як системи, орієнтованої на вихід з екологічної безвиході, на врятування людства й природи. Елементи екологізму є заходи різнобічного (філософського, економічного, політичного, футуристичного, конкретно наукового) обґрунтування можливості побудови екологічно гармонізованого суспільства. Субординація елементів у межах екологізму ґрунтується на виділенні конкретних екологічних знань як базових для ідеології, а, отже, і його системотворчого фактору. Ідеологічна доктрина сучасного екологізму не є ще досить стрункою, структурно-логічною побудовою. Не вистачає послідовності, чіткості, всебічності розгляду й узгодженості окремих частин цього теоретичного утворення, що формується. Разом з цим, досить чітко виявляється необхідність подальшої розробки цього, безперечно перспективного підходу до аналізу політичних процесів й інститутів влади, що засновується на врахуванні екологічного політичного світогляду, менталітету, підходу до визначення перспектив політичного курсу партій і урядів, активізації усіх форм політичної участі.

3. Сьогодні світове співтовариство керується декількома системами культурних цінностей, або функціональними ідеологіями. Серед найпоширеніших з них можна виділити лібералізм, консерватизм, комунізм, соціал-демократизм, фашизм, релігійну ідеологію. До цього списку нерідко додають фемінізм, комунітаризм, націоналізм, анархізм, технократизм, екстремізм, анархо-синдикалізм, расизм, які водночас ближчі до різновидів тієї чи іншої головної ідеології. Водночас цей набір ідеологічних підсистем підтверджує тезу про деідеологізованість глобального співтовариства. Втім для глобальної екополітичної регламентації вони не прийнятні. У більшості випадків зазначені культури-системи є усього лише формами прояву або засобами вираження технократичної ідеології. Основним же змістом провідних ідей системи екологічних цінностей стає відхід від технократичних імперативів і перехід до ідей «екологічного імперативу», «сталого людського розвитку», на яких вбачається зростання «свідомої екологічної людини» і «якості її життя».

Політичну константу ідеології екологізму становлять загальнолюдські цінності законності, моральності, гуманізму, ненасильства, рівноправності, солідарності, соціальної справедливості, добробуту, свободи, демократії участі, здорового довкілля тощо. Така ідеологія повинна бути ідеологією відкритого й інтегрального типу, раціональною і водночас прагматичною, безконфліктною стосовно вже існуючих ідеологій, орієнтуватися на співробітництво з усіма соціальними, політичними і конфесійними силами, нарешті – здатною до постійного корегування. Однак, для досягнення ціннісних екологічних установок людству слід вирішити як мінімум чотири глобальні цілі: 1) безпеки; 2) продовольства; 3) природних ресурсів і енергії; 4) розвитку (орієнтація не на

максимальний економічний приріст, а удосконалення «людських якостей»). Такі цілі визначають загальну орієнтацію екологічної ідеології, як свідоме звертання до майбутнього.

4. Екологічні знання все більше входять у структуру політичних рішень практично усіх рівнів. Екополітика як державний менеджмент є реакція на тиск господарюючих суб'єктів, зацікавлених соціальних груп, що прагнуть провести в життя свої інтереси. Оскільки інтереси можуть не співпадати, то екополітика як державний менеджмент може представлятися як політика третейського судді в ситуації конфлікту інтересів. З іншої сторони, можна говорити про конфлікт між інтересами соціальних груп і держави з приводу доступу до реалізації екологічних благ. Зрештою екополітика як державний менеджмент може бути пов'язана з реалізацією екологічної функції держави, а саме – екологічної безпеки людини, соціуму, держави. Індикатором толерантного ставлення людини до природи є усвідомлення особистої екологічної відповідальності за забруднення природи.

5. Початково екологічний рух виникає у середовищі громадянського суспільства у формі стурбованості за стан довкілля. Засновниками, ідеологами й провідниками природоохоронних рухів виступили письменники, громадські активісти, вчені («Римський клуб»). Сьогодні він інституціоналізувався, набув масового поширення і перетворився на реальну політичну силу, яка висуває як суто екологічні місцево-територіальні, так і глобальні соціальні вимоги, пов'язані з перспективами розвитку людства. Світоглядною основою екологічних рухів є постматеріалізм, тобто визнання абсолютних переваг нематеріальних цінностей (свобода, мир, безпека, здоров'я) над матеріальними (капітал, кар'єра, майно). Інституціалізація екологічного руху в Україні затягнулась. Пов'язано це головним чином із тривалою соціально-економічною кризою в країні та іншими чинниками: відсутністю фінансування, залежністю від іноземних фондів, спробами його формалізації, одержавлення, зневажливим ставленням як державних, так і місцевих органів влади до неурядових екологічних організацій, регіональний екологічний егоїзм тощо.

6. Цінності екологізму впливають на державну систему сучасної України, виступаючи як один з основних в пріоритетах державного політичного процесу. Основний вплив екологізму на державотворчий процес України виявляється в специфікації державної екологічної політики, під якою розуміється організаційна й регуляторно-контрольна діяльність держави і суспільства, яка спрямована на ефективне поєднання функцій природокористування і природоохорони, комплекс заходів, спрямованих на запровадження безвідходних (маловідходних), ресурсо- і енергозберігаючих, екологічно чистих технологій, забезпечення нормальної життєдіяльності та екологічної безпеки громадян. Однак, глибока соціально-економічна криза українського суспільства зводить нанівець втілення ідеалу екологічного суспільства на наших теренах.

Ідеал екологічно гармонізованого суспільства як компонент державотворчої ідеї активно формується і виявляється у закріпленні пріоритету загальнолюдських цінностей, насичених екологічним змістом, прихильності

невід'ємному праву людини на здорове довкілля; нових підходах до розв'язання багатьох соціальних завдань, пов'язаних, перш за все, зі здоров'ям людей внаслідок руйнування навколишнього середовища, нарешті – визнання інтернаціоналізації екологічної проблеми, вирішення якої стає природним полем співробітництва всіх держав, вільним від конфронтації, суперництва і можливих підозр. Безперечно, у більшості випадків немає прямої редукції від ідеології екологізму до всього різноманіття процесів, що відбуваються в державній системі України. Водночас це явище виявлятиметься в подальшому шляхом визнання усього різноманіття загальнолюдських цінностей, на яких засновується й екологізм.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Поппер Л.В. Екологічні громадські рухи: сутність, становлення, еволюція. *Політологічний вісник. Збірник наукових праць*. Вип. 67. Київ: ІНТАС, 2012. С. 294–303.
2. Поппер Л.В. Екологізм як ідеологічний конструкт і соціально-політичний рух. *Політологічний вісник. Збірник наукових праць*. Вип. 68. Київ: ІНТАС, 2012. С. 208–217.
3. Поппер Л.В. Екологічний рух і його роль у політичній консолідації світосистеми по забезпеченню екологічної безпеки. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Вип. 81 (№ 2). Київ: ВІР УАН, 2014. С. 339–343.
4. Поппер Л.В. Екологіям як сучасна ідеологічна система. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Вип. 84 (№ 5). Київ: ВІР УАН, 2014. С. 455–460.
5. Поппер Л.В. Структурно-функціональна характеристика ідеології екологізму. *Нова парадигма: журнал наукових праць*. Вип. 120. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 178–190.
6. Поппер Л.В. Політичний контекст ідеології екологізму. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 64. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 488–495.

Статті у фахових наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, та зарубіжному виданні:

7. Поппер Л.В. Екологічний рух: від акцій заперечення і протесту до пошуку розумних альтернатив. *Гуманітарні студії*. Вип. 21. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2014. С. 147–154.
8. Поппер Л.В. Теоретичні засади ідеології екологізму. *AUSPICIA. Mezinárodní česko-ukrajinské vědecko vydání. Recenzovaný vědecký časopis pro oblast společenských a humanitních věd*. Praha. 2014, číslo 3. S. 90–95.

9. Поппер Л.В. Екологічна ідеологія як транснаціональна екополітична метадоктрина. *Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Політичні науки*. Вип. 70. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2015. С. 24–36.

10. Поппер Л.В. Цінності екологізму як чинник вироблення дієвої державної політики України. *Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Політичні науки*. Випуск 82. К.: Вид-во «Юридична думка», 2018. С. 143–156.

**Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації
та додатково відображають отримані наукові результати:**

11. Поппер Л.В. Екологічний рух як чинник політичної консолідації суспільства. *Дні науки філософського факультету–2013*: Матеріали доп. та виступів учасн. Міжнар. наук. конф. 16–17 квітня 2013 р. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2013. Ч.9. С. 365–367 [403 с.].

12. Поппер Л.В. Екологізм як нова суспільно-політична парадигма. *Ціннісний вимір політичної діяльності: політичні реалії та ілюзії в сучасному українському суспільстві*: Матеріали доп. та виступів на ІУ Всеукр. наук.-практ. конф. 6–8 червня 2013 р. Збірник наук. праць. Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 133–135 [206 с.].

13. Поппер Л.В. Екологізм як суспільно-політичний рух. *Дні науки філософського факультету–2014*: Матеріали доп. та виступів учасн. Міжнар. наук. конф. 15–16 квітня 2014 р.) Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. Ч.10. С. 49–51 [215 с.].

14. Поппер Л. В. Екологізм як альтернативна класичним ідеологіям постіндустріального суспільства. *Ціннісний вимір політичної діяльності: західно-східний вектор сучасної української політики*: Матеріали доп. та виступів на І (V) Міжнар. наук.-практ. конф. 26–27 червня 2014 р. Збірник наук. праць. Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2014. С. 129–131[160 с.].

15. Поппер Л. В. Екологізм як ціннісна парадигма сьогодення. *Ціннісний вимір політичної діяльності: західно-східний вектор сучасної української політики*: Матеріали доп. та виступів на IV (VIII) Міжнар. наук.-практ. конф. 23–24 червня 2017 р. Збірник наук. праць. Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2017. С. 66–75 [156].

АНОТАЦІЇ

Поппер Л. В. Екологізм як ідеологічний конструкт і суспільно-політичний рух. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2019.

У дисертації досліджено екологізм як сучасну політико-ідеологічну систему і практику постіндустріального суспільства. Операціоналізація поняття «екологізм» дозволила виявити його місце в системі політичних категорій та базові структурні елементи відповідного феномену: конкретне екологічне знання, філософська, політична, економічна теорії, екологічний футуризм. Екологізм – це субстрат найважливіших концепцій, теорій у цей історичний час, осьова ідея цивілізації. Виявлено сутнісні характеристики політичної константи екологізму як транснаціональної метадоктрини епохи постіндустріалізму, здатної застерегти людство від екологічної катастрофи. Встановлено, що екологізм, будучи альтернативною ідеологією домінуючим (консерватизм, лібералізм, соціалізм) соціальним парадигмам, поступово, в міру усвідомлення її значущості, втрачає статус такої та переходить до загальноновизнаних. З'ясовано, що систему цінностей екологізму становлять ідеї «екологічного імперативу» і «сталого людського розвитку». Обґрунтовано політичну інституалізацію екологізму в сучасному суспільстві, вплив цінностей екологізму на владно-державну систему України.

Ключові слова: екологізм, екологічний рух, екологічна доктрина, екологічна ідеологія, екологічні цінності, екологічна криза, екологічний імператив, екологічна політика, сталий розвиток.

Поппер Л. В. Экологизм как идеологический конструкт и общественно-политическое движение. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 – политическая культура и идеология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2019.

В диссертации исследовано экологизм как современную политико-идеологическую систему и практику постиндустриального общества. Операционализация понятия «экологизм» позволила выявить его место в системе политических категорий и базовые структурные элементы соответствующего феномена: конкретное экологическое знание, философская, политическая, экономическая теории, экологический футуризм. Экологизм – это субстрат важнейших концепций, теорий в это историческое время, осевая идея цивилизации. Выявлено сущностные характеристики политической константы экологизма как транснациональной метадоктрины эпохи постиндустриализма, способной обезопасить человечество от экологической

катастрофы. Установлено, экологизм, будучи альтернативной идеологией доминирующим (консерватизм, либерализм, социализм) социальным парадигмам, постепенно, по мере осознания ее значимости, теряет статус такой и переходит к общепризнанным. Выяснено, что система ценностей экологизма составляют идеи «экологического императива» и «устойчивого человеческого развития». Обоснованно политическую институализации экологизма в современном обществе, влияние ценностей экологизма на властно-государственную систему Украины.

Ключевые слова: экологизм, экологическое движение, экологическая доктрина, экологическая идеология, экологические ценности, экологический кризис, экологический императив, экологическая политика, устойчивое развитие.

Popper L. Environmentalism as an Ideological Construct and Socio-Political Movement. – The Manuscript.

The Political Science PhD dissertation with the specialization 23.00.03 – political culture and ideology. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2019.

Dissertation studies environmentalism, as a contemporary political-ideological system, as well as a practice of a postindustrial society. Operationalizing the notion of “environmentalism” allowed to define its role in the framework of political categories. In the process of research it was identified that the backbone of environmentalism, its distinct feature is its characteristic as a system, aimed at finding a way out of an environmental deadlock, saving humanity and nature.

It has been clarified, that the elements of environmentalism include instruments of multifaceted (philosophical, economic, legal, futuristic, specifically scientific) justification of the possibility of establishing an environmentally harmonized society. This is the essence of the concepts and theories considered crucial for this historical period, the axial idea of the civilization.

Moreover, the dissertation studies essential characteristics of the political constant of environmentalism, as a transnational goal-doctrine of the postindustrial era, capable of ensuring the safety of mankind that is currently on a way to an environmental disaster. It has been determined that environmentalism, currently being the alternative ideology to those dominating (conservatism, liberalism, socialism) the social paradigm is gradually becoming more and more significant and moves into the category of generally recognized ideologies.

Evaluating the ideological doctrine of contemporary environmentalism research highlights that it has all the unique specificity inherent in its creators. Contemporary environmentalism is so theoretical that it is capable of solving pressing theoretical issues of the environmental movement, as well as the entire complex of the environmental issues of society.

The purpose of the environmental ideology has been assessed. It has been determined that it should:

- establish a concept of the current state of the world in its most significant foreshortenings and dimensions;

- define possible alternatives for the development of humanity and show what the ill-conceived actions of people, nations and states pursuing their private interests can lead to, if they do not consider the global nature of consequences of those actions;

- offer a new vision of a human being that corresponds to the humanistic principles of building a new society, within the framework of which it is possible to establish harmonious relations between man and nature, as well as to combine scientific, technical and social progress;

- explain the possibility of overcoming the impending environmental catastrophe, inevitable with the existing hierarchy of values, developed by the industrial society and substantiate the need to establish a system of values, in which the existential values of humanity as a single subject would certainly dominate the values of its various “private”, social-group entities – racial, national, class, professional, confessional, etc.;

- suggest an action plan, aimed at addressing the eco-crisis situations and solving global issues, as well as creating the prerequisites not only for the survival of mankind as a whole, but also for the establishment of more advanced socio-environmental relations in terms of the possibilities of employing all the creative abilities and gifts of a human and restoring natural resources.

The research paper justifies political institutionalization of environmentalism in contemporary society and the influence of environmentalism values on the state government system of Ukraine.

At the same time it is also stated that the ideological doctrine of contemporary environmentalism is not yet quite structurally and logically sound. It lacks consistency, clarity, comprehensive consideration and coordination between the individual elements of this theoretical formation in progress. At the same time, the need for further development of this unconditionally promising approach to the analysis of political processes and institutions of power is clearly identified, as this approach is based on the inclusion of environmental political worldview, mentality and a new way of defining perspectives.

Key words: ecologism, environmentalism, environmental movement, environmental doctrine, environmental ideology, environmental values, environmental crisis, environmental imperative, ecological policy, sustainable development.

Підписано до друку 25.09.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 283
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.